

ŽIVJETI SAM U SAMAČKOM DOMAĆINSTVU

Sažetak: Novi trendovi u razvijenim zemljama ukazuju na porast broja osoba koje su izabrale samački način živote i žive same. U radu se pokušava pojasniti status tih osoba i odnos prema srodnicima. Polazeći od tradicionalnih funkcija obitelji nameće se potreba promišljanja na koji se način ljudske potrebe zadovoljavaju u samačkom domaćinstvu. Dio obveza preuzima država putem sustava javnog zdravstva i socijalne skrbi. Pravo na izbor između obveza prema drugima u braku i obitelji i osobne autonomije danas je moguće ostvariti živeći sam. Pred suvremenom je državom i pravnim poretom izazov kako pomiriti izbor samačkog života s obvezama socijalne države kao zaštitnika ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića. Pravo na privatnost sve više postaje temeljni čimbenik o kojem ovisi strukturiranje načina i izbora stila života. Analiziraju se noviji statistički podatci za Europsku Uniju koji zorno pokazuju trendove u izboru stila života i novim životnim zajednicama. Obiteljsko pravo, prateći promjene u društvu, polako se kreće kao i ljudska bića na tom putu bez cilja.

Ključne riječi: obitelj, pojedinac, socijalna država, ljudska prava.

1. Sociološko normativni okvir

Obiteljsko pravo grana je prava koja ne daje definiciju obitelji. Radi političke korektnosti i onih koji se smatraju, i žele biti priznati kao članovi obitelji, čini se da nije moguće definirati obitelj. Poslužiti ćemo se stoga definicijama državnog zavoda za statistiku koji obitelj definira kao zajednicu koja se sastoji samo od bračnog para ili jednog ili oba roditelja i njihove djece koja nisu u braku. Domaćinstvo je porodična ili druga zajednica, ali i osoba koja živi sama (samačko domaćinstvo), a samac je osoba koja sama troši svoje prihode.¹

Statistički pokazatelji sasvim očekivano ukazuju na povećanje broja samačkih domaćinstava. Obitelj, kao najmanja demokratska zajednica u srcu društva, dio je društva i prolazi mijene koje se događaju. Od početka 19. stoljeća politička revolucija značila je novu eru ljudskih prava i osobnih sloboda. Industrijska revolucija iznjedrila je materijalno blagostanje i slobodno tržište. Obitelj ostaje temeljna zajednica, ali podložna promjenama koje se događaju u društvu. Tijekom povijesti materijalna

¹ Magdalenić, Ivan, Obitelj i domaćinstva u Republici hrvatskoj – nekoliko statističkih pokazatelja, Revija za socijalnu politiku, 2, 1995., br. 1., str. 11.

U dokumentima Eurostata koristi se termin households. Zakon o socijalnoj skrbi RH (Narodne novine, 18/2022.) navodi da je kućanstvo zajednica osoba koje žive zajedno i podmiruju troškove života (čl. 15.3). Mišljenja smo da su termini kućanstvo i domaćinstvo istoznačni te će se u radu koristiti oba termina.

dobra akumulirana generacijama prenosila su se na nasljednike i predstavljala osnovu opstanka i egzistenciju novih obitelji. Danas u mnogim funkcijama obitelj odmjenuje socijalna država, iako trendovi nisu globalno univerzalni, budući da je u većini zemalja još uvijek obitelj primarna zajednica o kojoj ovisi nečiji život. Različita je tako struktura i broj članova obitelji u pretežito seljačkim ili industrijskim društvima. Smanjuje se utjecaj religije na obitelj, ali ostaje primjerice Mediteran kao područje s jakim obiteljskim zajednicama. Globalni univerzalizam tzv. ljudskih prava ipak je bitno ograničen stupnjevima razvoja, materijalnim blagostanjem i učinkovitošću suvremene socijalne države. Čini se da je globalno još uvijek prevladavajući model tradicionalne obitelji u kojoj se održavaju veze između srodnika i koja skrbi o svojim članovima od rođenja, pa do smrti.

Francuska kao socijalna država bila je 2003. godine suočena s kataklizmom koju su prouzrokovale vrućine. U razdoblju od 1. do 20. kolovoza 2003. preminulo je oko 15.000 osoba. Velika većina žrtava 87% bile su osobe starije od 70 godina, koje su živjele same. Gradonačelnik Pariza organizirao je kolektivni pogreb za žrtve, za one koji su živjeli sami, koji su bili napušteni i zaboravljeni od svih, i koji su pronađeni mrtvi danima, tjednima nakon smrti, čiji se srodnici nisu raspitivali za tijela pokojnika, o čijoj se smrti nije imalo koga obavijestiti... U parlamentu Republike Francuske održana rasprava i prihvaćeno iscrpno izvješće u kojem su analizirani podatci i kojim se pokušalo poboljšati javnozdravstveni i sustav socijalne skrbi kako bi se ubuduće izbjegle tako poražavajuće posljedice.²

Samac je osoba koja u samačkom domaćinstvu živi sama. Domaćinstvo ili kućanstvo je zajednica osoba koje žive zajedno. Bitna poveznica koja povezuje osobe najčešće je, nekad bilo, srodstvo. Međutim, danas su zamjetni i statistički potvrđeni trendovi suživota osoba koje ne povezuje srodstvo, pa ni afektivna veza da bi se te osobe mogle smatrati kao „par“. Pravni sustavi razrađuju prava i obveze članova obitelji za života, kao i nakon smrti, pravilima o nasljeđivanju imovine. Prema izvorima rimskog prava najveća kazna za osobu bio je izgon iz obitelji. Šanse za preživljavanje bile su gotovo nikakve.

Promjene u materijalnoj podlozi suvremenih društava omogućavaju pojedincu da osmisli vlastiti život živeći sam. Više je čimbenika koji utječu na broj osoba koje žive same: sklapa se manje brakova, sve je manji broj djece, visok je broj razvedenih brakova, sve je više starijih osoba, žene žive duže od muškaraca.

Povijesni model patrijarhalne obitelji počeo se urušavati zapošljavanjem žene. Materijalna samostalnost zaposlene žene zasigurno je utjecala i na porast broja razvedenih brakova. Izlazak žena na tržište radne snage otvorio je put egalitarnoj obitelji iza koje stoji materijalna neovisnost. Obrazovanje je važan inicijalni kapital, ulaganje koje omogućava samostalnost, pravo na izbor i posljedično samoodređenje.

Razvod braka obilježio je zakonodavstvo o braku u drugoj polovici dvadesetog stoljeća. Te su promjene značile ubrzano rastakanje povijesnih modela bračne stabilnosti i obiteljske solidarnosti. U osnovi razvoda braka leži slobodna volja za

2 <https://www.assemblee-nationale.fr/12/rap-enq/r1455-t1.asp> (20.6.2022.)

Keller, C., Richard, Fatal Isolation: The Devastating Paris Heat Wave of 2003, University Press Chicago, 2015.

izlazak iz braka i prividna imovinska sigurnost pojedinca koja je nekad bila vrlo neizvjesna sve dok žena nije istupila na tržište rada. Statistički podatci ukazuju na objektivne pokazatelje u kojima je primat dobila sloboda volje i autonomija izbora nasuprot ekonomskoj sigurnosti. Živjeti sam, napose nakon razvoda braka, a posebno s djecom kao samohrani roditelj, znači biti siromašniji. Cijena slobode u pravilu se plaća rizikom siromaštva.³ Živjeti sam, napose u starijoj životnoj dobi, znači biti izložen znatno većem riziku od siromaštva. Pitanje je, raspolaže li suvremena socijalna država dostatnim resursima i organizacijskim modelima kojima bi pravedno i učinkovito pružila materijalnu potporu i socijalne usluge svima onima kojima je to potrebno radi očuvanja dostojanstva ljudskih bića koje je u podlozi svi ostalih ljudskih prava.

Suvremeni sustavi socijalnog osiguranja i pokriveni rizici troškova liječenja u značajnoj mjeri doprinose osjećaju sigurnosti osoba koje žive same. Imovina i materijalna nezavisnost omogućavaju autonomiju i izbor stila života. Samački život moguć je i zbog materijalne neovisnosti i egzistencijalne sigurnosti. Živjeti sam ne znači i biti osamljen. Osamljena može biti i osoba koja živi u obitelji. Osoba koja živi sama svjesna je rizika i mogućnosti koje pruža socijalna država i/ili karitativne ustanove. Socijalna država kao jamac ljudskih prava i dostojanstva ljudskih bića postepeno odmičje obitelj kao socijalnu zajednicu. Kao što su danas odgoj i obrazovanje djece nezamislivi bez javnih ustanova, tako je skrb i napose liječenje starih i nemoćnih članova obitelji nezamislivo bez visokih zdravstvenih standarda koji su građanima dostupni ovisno u stupnju razvoja i sustavima osiguranja pojedine države.

Živjeti sam postaje sve više svakodnevna realnost koja omogućava usmjeravanje interesa i na neki način bijeg od prilagodbe drugima u životu u zajednici. Tehnologija danas omogućava trajnu virtualnu prisutnost i osjećaj sudjelovanja u životu u realnom vremenu pod pretpostavkom da je osoba pratila tehnološke trendove i savladala njihovo korištenje. Život mladih danas je nezamisliv bez tehnologije i društvenih mreža. I oni koji žive u obiteljima često su duhom odsutni i zaokupljeni neprekinutim nizom informacija koje dobivaju i prate u realnom vremenu što nepobitno umanjuje kvalitetu i broj izravnih kontakata s članovima obitelji. Tehnologija omogućava biti sam, ali istovremeno aktivno, u realnom vremenu, sudjelovati u svemu. Samačka domaćinstva, koja se temelje na materijalnoj autonomiji, znače i veće troškove i veću potrošnju energije što ekološki i nije prihvatljivo jer povećava emisiju CO₂: „*carbon footprints per capita*“.⁴

Promišljanja o suodnosu povijesti, baštine i promjena upućuju na zaključak da baština nikad nije brže zastarijevala i gotovo nestajala u hodu, a da istovremeno izvjesnost budućnosti nije bila sve neizvjesnija. Obitelj je sve manje čuvar baštine i karika koja prošlost spaja s budućnošću.

3 Rude-Antoine, Edwige, Jean Carbonnier et la famille. Transformations sociales et droit civil, L'Année sociologique 2207/2, vol57, p. 527-543. DOI 10.3917/anso.072.0527, str.534.

4 Jamieson, Lyn, Simpson, Roona, Living Alone – Globalization, Identity and Belonging, Palgrave Macmillian Studies in family and intimate Life, eBook, 2013, str.222.

Todorov, Tzvetan, Living Alone Together, Johns Hopkins University Press, 27,1996.,1, str.1-14.

Socijalizacija obiteljskih funkcija u suvremenim socijalnim državama daje osjećaj sigurnosti da će temeljna prava pojedinca biti zaštićena. Povijesno se u obitelji zatvarao krug života, od nemoćnog dojenčeta do nemoćnog starca, uvijek su bliski srodnici pružali njegu i pomoć. Racionalna osoba danas treba biti svjesna rizika koje nosi samački život. Materijalna sigurnost i neovisnost omogućavaju korištenje usluga na tržištu ili zbrinjavanje na teret socijalnog osiguranja i u okvirima sustava socijalne skrbi. Socijalna država vodi računa o održivosti sustava, naplaćuje se iz ostavine i tako umanjuje nasljedna prava srodnika.

U razvijenim zemljama, s jače izraženim trendom individualizacije, kroz samačka domaćinstva, zamjetan je porast interesa za manje stambene jedinice u modelima sustanarstva ili zadružnog stanovanja (*cohousing – cooperative housing*).⁵ Nešto slično prošli smo iza rata i u FNRJ preko omrznutog modela nametnutog (prinudnog) sustanarstva. Danas je, primjerice u Danskoj, zamjetna (dobrovoljna) potražnja za manjim stambenim jedinicama uz koje postoji mogućnost korištenja zajedničkih prostorija i naravno okupljališta poput „kafića“. Takve su nekretnine prema potražnji na trećem mjestu u Danskoj, primjerice u Kopenhagenu. Radi se o stanovima sa zajedničkim prostorijama različitih funkcija, sve do odvojenih apartmana za goste.⁶ Ti novi modeli stanovanja zanimljivi su za osobe koje žive same i nude se na tržištu, ali postoje i kao zajednice za organizirano stanovanje osoba s invaliditetom pod nadzorom. Svaka financijska kriza, poput one iz 2007. godine, znači manji broj brakova, više razvoda brakova i posljedično veći broj osoba koje žive same.

Osoba koja živi sama možda i ima srodnike i s njima održava veze različite naravi i intenziteta. Moguće da je održavanje veza sasvim prekinuto. Povijesni relikv diobe imovine nakon smrti ostavitelja vrši se prema odredbama zakona o nasljeđivanju. Nasljedno pravo polazi od načela autonomije volje koje stoji u osnovi oporučnog raspolaganja imovinom. U slučaju da oporuke nema, imovina se nasljeđuje prema vrsti i stupnjevima srodstva bez obzira što ti srodnici možda i nisu održavali veze s ostaviteljem.

Obiteljsko pravo uputilo se u drugoj polovini dvadesetog stoljeća na put bez cilja. Članak Andersa Agella znakovita naslova „*The Swedish Legislation on Marriage and Cohabitation: A Journey without a Destination*“ iz 1980. godine duboko se urezao u moje pamćenje negdje baš na početku akademskog putovanja kroz Obiteljsko pravo. Razvod braka značio je novu eru osobnih odnosa ljudskih bića, s tada nesagledivim posljedicama na strukturu i kvalitetu odnosa među partnerima, srođnicima i članovima obitelji. Istovremeno su se obiteljsko pravni učinci počeli priznavati i izvanbračnim partnerima. Takav pristup zakonodavaca neminovno dovodi do, kako to kaže Mary Ann Glendon, „banalizacije prethodnih oblika legitimnog ponašanja.“⁷

Taj bitno promijenjeni normativni pristup braku poklopio se s trendom

5 Jamieson, Lyn, Simpson, Roona, *Living Alone*, op.cit., str.223.

6 Jamieson, Lyn, Simpson, Roona, *Living Alone*, op.cit., str.224.

7 Glendon, Mary Ann, *The Transformation of Family Law, State, Law and family in the United States and Western Europe*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1996., str.144.

uvažavanja individualizma i načela neutralnosti u vrijednosnom smislu. Od šezdesetih godina prošlog stoljeća pratimo trend deregulacije u ime tzv. slobode.⁸ U sustavu normi obiteljskog prava, koje je do tada primat davalo kolektivnom, obiteljskoj i bračnoj zajednici, sve se više provlači kao načelo pustite me da odlučujem sam - *let me live alone*.⁹

Suvremena socijalna država senzibilizirana osobnim pravima pojedinca preuzima povijesnu ulogu *parens patriae* - roditelja zajednice (nacije) pružajući zaštitu pojedincima u granicama nadležnosti i materijalne održivosti sustava. Povijesno je primarnu zaštitu djeci i nesposobnim članovima pružala obitelj. Sve manjim brojem članova obitelji i sve labavijim vezama, koje završavaju razvodima brakova, raste broj osoba kojima je potrebna zaštita iz sustava mjera socijalne skrbi. Tako primjerice uvodna odredba Zakona o socijalnoj skrbi RH slikovito pojašnjava ulogu suvremene socijalne države.¹⁰

Socijalna država intervenira tek nakon što se utvrdi da nema obveznika zakonske obveze uzdržavanja iz kruga srodnika. Razlika u kvaliteti odnosa je jasna. Država će teško istom mjerom empatije, povjerenja, ljubavi i razumijevanja izvršavati nedostajuće obiteljske funkcije. Socijalne usluge pružaju se tek nakon procjene rizika i snage obitelji (ZOS čl.73).

Ako kao pretpostavku ljudskih prava postavimo materijalnu egzistenciju, tada prateći ukidanje obiteljskih obveza, dolazimo do zaključka da država intervenira tek nakon što je utvrđeno da nedostaju resursi za zadovoljavanje ljudskih potreba. Obitelj je povijesno, osim osobnih odnosa među članovima, predstavljala i zajednicu u kojoj su se akumulirala dobra i prenosila iz generacije u generaciju. Ta materijalna dobra naslijeđena od prethodnih generacija predstavljala su materijalnu podlogu za život novih naraštaja. Pravila nasljednog prava, ponekad nepravedna prema nekim članovima obitelji, prošla su verifikaciju i održavana su stoljećima. Država, sukladno i hrvatskom Zakonu o socijalnoj skrbi, priznaje pravo na mjere iz sustava socijale samo ako nisu prethodno sklopljeni ugovori o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju. Država postaje proširena obitelj, jer bez obzira na teorijske koncepcije ljudskih prava, pojedinac često ipak ne može (pre)živjeti sam. Primjerice, tako pravo na uslugu smještaja (čl.110 ZOS RH) nema osoba kojoj pomoć i njegu pružaju članovi obitelji.

Republika Hrvatska osnivač je Zavoda za socijalni rad. Pomoć osobi ostvaruje se preko obiteljskih centara na teret proračuna RH. Međutim, ako osoba koja prima

8 Glendon, Mary Ann, op.cit., str.145.

9 Lategan, Bernard, *Living Alone Together. On the boundaries of the self and the collective mind*, Scriptura, 63, 1997., str.467-473.

Stern, Julian, *Alone, together*, published online 29 May 2020. <https://doi.org/10.1080/01416200.2020.176005>

Cahn, R. Naomi, *Models of Family Privacy*, The George Washington Law Review, 67, 1999., br.5-6, str. 1225-1246.

10 Zakon o socijalnoj skrbi, (kratica ZOS RH), Narodne novine 18/2022., čl.1 „Ovim Zakonom se uređuje djelatnost socijalne skrbi, načela socijalne skrbi, naknade i usluge u sustavu socijalne skrbi, postupci za njihovo ostvarivanje, korisnici, sadržaj i način obavljanja djelatnosti socijalne skrbi, stručni radnici u djelatnosti socijalne skrbi, evidencije, inspekcijski i upravni nadzor, financiranje djelatnosti socijalne skrbi te druga pitanja značajna za djelatnost socijalne skrbi.“

pomoć ima neku imovinu izvršit će se zabilježba u korist RH radi kasnijeg povrata i namirenja danih sredstava (ZOS RH čl.293). Zakon o socijalnoj skrbi RH predviđa (čl.294) da država ima pravo na povrat sredstava od nasljednika preminule osobe do visine vrijednosti naslijeđene imovine.

Obitelj nije mogla ispunjavati svoje funkcije bez imovine. Imovina se nasljeđivanjem prenosila iz generacije u generaciju, omogućavala život novim naraštajima, ali je bila i izvor nejednakosti i nasljeđivanja socijalnih razlika. Osim toga, povijesni primjeri primogeniture ili isključivanje žena iz nasljeđivanja danas su nepojmljivi. Prijenos imovine između generacija povijesno se obavljao temeljem volje, putem oporuke ostavitelja ili temeljem zakonskog nasljednog režima. Imovina je osobama koje nisu imale vlastite obitelji pružala osjećaj sigurnosti, budući da je, u izvjesnoj mjeri, bila motivirajući faktor da se osobe koje nisu srodnici prihvate skrbi i njege nemoćnih osoba u starosti. Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju također se koriste kao pravni instrumenti kojima se prijenos imovine uvjetuje različitim oblicima uzdržavanja i skrbi.

Obitelj je povijesno bila okruženje u kojem se pružala skrb za potrebite, invalide, i nemoćne osobe. U obitelji se zatvarao krug života. Suvremeni teorijski koncept prava djeteta, koji isprva po rođenju, naglasak stavlja na zaštitna, a kasnije sazrijevanjem na prava djeteta na samoodređenje moguće je primijeniti i na status starijih osoba koje gube sposobnost samostalnog donošenja odluka. Zaštitnu ulogu obitelji nadomješta pravni institut skrbništva. Kao što je u suvremenim obiteljima postao poželjan standard da se djeca socijaliziraju i školuju u javnim institucijama, tako sve više obitelji brigu za stare i nemoćne članove prepuštaju specijaliziranim javnim ili privatnim ustanovama. Negdje između, pojavljuje se i mogućnost primjene mjere iz sustava socijalne skrbi kojom se odrasla osoba bez obitelji smješta u udomiteljsku obitelj. Sama terminologija upućuje na prijenos tradicionalne zaštitne uloge srodničke obitelji na udomiteljsku obitelj. Promjene u strukturi obiteljskih odnosa posljedično utječu i na funkcije koje obitelj može uspješno izvršavati. Mala industrijska obitelj ograničenih stambenih i materijalnih resursa, sa zaposlenom ženom teško može uspješno zadovoljavati potrebe svih članova. Zanimljiv je prostor Mediterana s jakim obiteljskim zajednicama i Italije u kojoj se skrb ostarjelim članovima obitelji još uvijek u velikom broju pruža u obiteljskom domu, ali ne izravno i samo od strane srodnika već trećih (zaposlenih) osoba koje su najčešće strani državljani.

Život u samačkom domaćinstvu pretpostavlja određeni stupanj sigurnosti. Zasigurno je najvažniji dobar sustav javnog i besplatnog zdravstva. Mirovinski sustav i dostupnost dobrih socijalnih usluga umanjuju opasnost od siromaštva starih osoba koje žive same i omogućuju ostvarenje prava na izbor.

Svaki normativni okvir, pa i onaj koji se odnosi na stare osobe, polazi od Ustava. Ustav RH obitelj i nadalje smatra primarnom društvenom zajednicom u kojoj se ostvaruje uzajamna skrb. Ustav ne sadrži izravne obveze države kao socijalne države, koja je dužna skrbiti o svim građanima u potrebi, već je naglasak na tradicionalnim ulogama generacijske, obiteljske solidarnosti: „Djeca su dužna brinuti se za stare i

nemoćne roditelje.(čl.64) i dužnost je svih da štite djecu i nemoćne osobe (čl.65).“¹¹

Puno su jasnije izražene obveze Republike Hrvatske kao socijalne države u Zakonu o socijalnoj skrbi: „Socijalna skrb organizirana je djelatnost od javnog interesa čiji je cilj pružanje pomoći socijalno ugroženim osobama, kao i osobama u nepovoljnim osobnim ili obiteljskim okolnostima, a obuhvaća prevenciju, pomoć i podršku pojedincu, obitelji i skupinama, u svrhu unaprijeđenja kvalitete života, te poticanje promjena i osnaživanje korisnika, radi njihova aktivnog uključivanja u život zajednice (čl.3 ZOS RH).

Preko načela supsidijarnosti Zakona o socijalnoj skrbi zamjetna je i nadalje važnost materijalnih resursa kojima se zadovoljavaju potrebe osoba i time štite i ostvaruju njihova ljudska prava: „Osoba koja ne može osigurati uzdržavanje svojim radom, pravima koja proizlaze iz rada ili osiguranja, primitkom od imovine, iz drugih izvora, od osoba koje su je dužne uzdržavati na temelju zakona kojim se uređuju obiteljski odnosi ili na neki drugi način može ostvariti naknade i usluge u sustavu socijalne skrbi pod uvjetima i na način propisan ovim Zakonom (čl.4).“ Ključno je, za razumijevanje uloge države, i načelo socijalne pravičnosti kojim se propisuje da osoba koja ostvaruje naknade i usluge iz sustava socijalne skrbi ne može njihovim korištenjem postići povoljniji materijalni položaj od osobe koja sredstva za život ostvaruje radom ili po osnovi prava koja proizlaze iz rada (čl.5 ZOS RH).

U višegeneracijskoj obitelji ljudi su pripremani za život u zajednici. U obitelji se rađalo novo ljudsko biće i zatvarao krug života suživotom sa starijim članovima obitelji. Djeca su pratila starenje djedova i baka i postepeno preko brige i pomoći uzvraćala za ranije pruženu ljubav i odgoj u zajednici. Novi demografski pokazatelji ukazuju na sve manji broj rođene djece, sve manji broj brakova, velik broj razvedenih brakova, velik broj djece rođene i odgajane izvan braka. Te nepotpune, jednoroditeljske obitelji nisu podobne za pružanje skrbi daljim srođnicima koji danas ovisi o dostupnosti socijalnih usluga i materijalnom statusu te obitelji.

Porodično ili obiteljsko pravo otisnulo se na, kako je napisao Anders Agell, *put bez cilja*...¹² Pravni poredak normira samo prava pojedinca. Deinstitutionalizacijom braka, liberalizacijom razvoda braka i priznavanjem prava izvanbračnim partnerima, brak prestaje biti prevladavajuća institucija preko koje se vrši prijenos materijalnih dobara između generacija i osigurava egzistencija članova obitelji.¹³

Zakon o socijalnoj skrbi uređuje važnu djelatnost koja osobama, u okvirima materijalnih resursa države, omogućuje minimum za dostojanstven život i izvjestan osjećaj sigurnosti. Međutim, čini se, niti najbogatija i najorganiziranija socijalna država neće biti u mogućnosti preko javnih socijalnih usluga nadoknaditi emocije i ispuniti prirodne ljudske potrebe za bliskim osobama od povjerenja.

11 Ustav RH, pročišćeni tekst, Narodne novine, 85/2010.

12 Agell, Anders, *The Swedish Legislation on Marriage and Cohabitation: A Journey without a Destination*, 1980., *Scandinavian Studies in Law*, str.9-48.

13 Willekens, Harry, *Long term Development in Family Law in Western Europe: an Explanation*, str.47, u: Eekelaar, John, nhlapo, Thandabantu, *The Changing Family, Family Forms & Family Law*, Hart Publishing, Oxford UK, 1998.

2. Statistički podatci

Zahvaljujući izvrsnom servisu Europske Unije EUROSTATU raspoložemo podacima za prvo desetljeće 21. stoljeća o trendovima glede izbora stilova života: život u paru (brak, izvanbračna zajednica, registrirana partnerstva), o samačkim domaćinstvima kao i o drugim tipovima kućanstava u kojima živi više osoba.¹⁴

U svim zemljama članicama EU od 2009. godine zamjetan je pad broja članova u domaćinstvima. U 2021. najveći broj članova u domaćinstvima zabilježen je u Slovačkoj 2.9 osoba i Hrvatskoj, 2,8 osoba.

Broj samačkih domaćinstava, u kojima živi jedna odrasla osoba, u zemljama članicama EU od 2009. do 2021. porastao je za 27%. Samačkim domaćinstvom, prema Eurostatu, smatra se domaćinstvo u kojem živi jedna odrasla osoba s ili bez djece. Vrlo je nizak porast, od samo 4.1%, domaćinstva (zajednica) u kojima živi par, dvije osobe povezane afektivnom vezom, u braku ili registriranom partnerstvu. Statistički je gotovo nemoguće izravno pratiti broj izvanbračnih zajednica.

U EU se, od 2009. do 2021., prati porast od 5.6% zajednica u kojima žive dvije ili više odraslih osoba, od kojih niti jedna ne smatra da živi u paru (afektivnoj zajednici) s jednom od tih osoba. U tim novim, za obiteljsko pravo „nedefiniranim“ zajednicama 11.8% je onih u kojima žive i djeca. Samo je 3.1% tih „višebrojnih“ domaćinstava u kojima ne žive djeca.

Od 2009. do 2021. u EU je za 15% porastao broj punoljetnih muškaraca i žena koji žive sami. Taj podatak ukazuje da je veći porast broja osoba koje žive same od broja onih koji se odlučuju za život u parovima. U EU više od 40% odraslih osoba starijih od 18 godina živi u paru. Od ukupnog broja žena u EU, 23.6% je onih koje žive same, dok je istovremeno broj muškaraca koji žive sami 18.6%.

U zemljama članicama EU, 39.8% žena starijih od 65 godina žive same u usporedbi s 20.0% muškaraca starijih od 65 godina koji žive sami. Usporedbom se nameće zaključak da je gotovo dvostruko više žena od muškaraca, u istoj dobnoj skupini, koje žive same.

U razdoblju od 2009. do 2021. zamjetan je porast od 14.5% domaćinstava bez djece. Najveći porast od 65% domaćinstava bez djece zabilježen je na Malti i 41.8% u Luxembourg. Broj domaćinstava s djecom opao je u 16 zemalja EU od kojih je najupečatljiviji pad od 21.7% u Litvi.

Posebno je impresivan, ako ne i zabrinjavajući podatak, da u čitavoj EU, u samo 24.4% domaćinstava žive djeca. U Švedskoj, Finskoj, Nizozemskoj i Grčkoj 70% parova koji žive u domaćinstvu imaju djecu. Najniži broj, od samo 50% parova koji žive s djecom, zabilježen je u Bugarskoj i Litvi. Više od 20% samohranih je roditelja u Estoniji, Danskoj, Litvi i Latviji, a manje od 5% u Slovačkoj, Hrvatskoj, Grčkoj i Sloveniji. Na nivou svih zemalja članica EU utvrđen je broj od 12,6%

¹⁴ Household composition statistics,
https://ec.europa.eu/eurostat/statisticsexplained/index.php?title=Household_composition_statistics,
(4.6.2022.)

jednoroditeljskih obitelji. U 2021. godini u EU, jedna je polovina domaćinstava s djecom (49.4%) imala samo jedno dijete.

Od ukupnog broja domaćinstava u EU, 47.4% su ona u kojim živi sama, jedna odrasla osoba. Zanimljiv je za one koji se bave Obiteljskim pravom podatak da u 20.2% domaćinstava u EU žive osobe koje se ne smatraju parom u smislu postojanja afektivne veze.

3. Zaključak

Polazeći od sociološkog okvira koji je uvodno pojašnjen moguće je shvatiti normativne trendove kojima se u obiteljskom zakonodavstvu događaju znakovite promjene kojima se destabilizira značaj i važnost braka kao osnove nastanka nove obitelji. Pratimo priznavanje učinaka izvanbračnim partnerima u heteroseksualnim, pa onda i homoseksualnim zajednicama, pa zatim i uvođenje mogućnosti registracije partnerstva. Čini se da je izazov danas kako u teorijske modele obiteljsko pravnih instituta, uklopiti u ono što se naziva afektivni suživot osoba koje ne žive zajedno – *living apart together*. Analiza konkretnih statističkih podataka koji jasno ukazuju na ubrzane promjene stilova života u razvijenim zemljama ukazuje na sve veću ulogu javnog sustava socijalne skrbi kojim se odmiču tradicionalne funkcije obitelji. Pravo na izbor *života* u samačkom domaćinstvu ovisi o materijalnim resursima i sustavima zdravstvenog i mirovinskog osiguranja. Imovina se povijesno nasljeđivanjem prenosila na nove generacije i predstavljala osnovu za njihovu egzistenciju. Zakon o socijalnoj skrbi RH izričito predviđa da do intervencije socijalne države dolazi tek nakon što je utvrđeno da nema osoba koje su po zakonu dužne uzdržavati tu osobu i nakon procjene rizika i snage konkretne obitelji. Država je isto tako pridržala pravo povrata materijalnih sredstava utrošenih za socijalne usluge do visine vrijednosti naslijeđene imovine. Te zakonska rješenja zorno potvrđuju važnost materijalne egzistencije za život ljudskih bića i preuzimanje zaštitne uloge koja je nekada bila rezervirana isključivo za srodnike unutar obitelji. *Čini se da je problem što suvremena socijalna država ne raspolaže dostatnim resursima za osiguranje mjera potpore sve većem broju potrebitih članova zajednice, koji su izabrali ili stjecajem okolnosti završili, u samačkim domaćinstvima. Država socijalnim uslugama ipak ne može nadoknaditi ljubav, razumijevanje i povjerenje koje je povijesno pratilo život u obitelji.*

LIVING ALONE IN A SINGLE HOUSEHOLD

Summary: New trends in developed countries indicate an increase in the number of people who have chosen the single lifestyle and live alone. The paper tries to clarify the status of these persons and their relationship with their relatives. Starting from the traditional functions of the family, there is a need to reflect on how human needs are met in a single household. Part of the obligations are assumed by the state through the public health and social welfare system. The right to choose between obligations to others in marriage and family and personal autonomy seems to be possible today by living alone. The challenge facing the modern state and the legal system is how to reconcile the choice of a single life with the obligations of the welfare state as a protector of human rights and the dignity of human beings. The right to privacy is becoming more and more a fundamental factor on which the structuring of ways and the choice of lifestyle depends. Recent statistical data for the European Union are analysed, which clearly show trends in the choice of lifestyle and new living communities. Following the changes in society, family law moves slowly like human beings and legislation on a journey without a destination.

Keywords: family, individual, welfare state, human rights.